

י"ד שבט שנת ה'תשנ"א

הכחן

וכתב השו"ע (אהע"ז סי' א ס"ה) דקיום מצות פרו ורבו מקיימים בגן ובת, וכתבו הלבוש (שם) והערוה"ש (אות ט) והוא שהיו ראויים להוליד כדאיתא בסוגיא. ולגבי קיום מצות לשבת יצרה כתב הט"ז (אהע"ז סי' א סק"ב) שמקיימים אותה או בגן או בבית, כדאיתא ביבמות (סב) "ותנאי אידך ר' נתן אומר ב"ש אומרים זכר ונקבה וכו' או אומרים או זכר או נקבה, אמר רבא מ"ט דז' נתן אליבא דב"ה שנא לא תהו בראה לשבת יצרה והא עבד לה שבת". וכ"כ החת"ס (אהע"ז ח"ג סי' ט) והמעיל צדקה (סי' לא) ועיין בהפלאה (אהע"ז סי' א) שכתב שצריך בן ובת, וכבר הוכיח הפרי יצחק (ח"א סי' מא) כדברי המעיל צדקה.

לערב אל תנח ידך

אמר שלמה המלך בחכמתו (קהלת פ' י"א פס' ו) "בבקך זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניתם כאחד טובים", הרי שאפילו במי שכבר קיים פריה ורביה שיש לו בן ובת, מ"מ חייב להוליד עוד שמוא חלילה ימותו בניו הראשונים ולא יקיים מצות פריה ורביה, וכן ביאר רש"י (יבמות סב; קהלת שם) "איזה זרע יהא הגון וירא שמים ומתקיים", וכ"כ הרשב"ם (בב"ב צ"א). ויש לדון האם מצוה זו מדברי קבלה או מדרבנן, והנה שנינו במשנה ביבמות (ס"א) "לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא א"כ יש לו בנים וכי"ו, ואיתא בגמ' "הא יש לו בנים מפריה ורביה בטיל מאשה? לא בטיל וכו', אמר שמואל לא אין לו בנים נושא אשה בת בנים יש לו בנים נושא אשה דלאו בת בנים נפקא מינה למכור ספר תורה בשביל בנים". הרי שאם כבר קיים פרו' ואין לו כסף לישא אשה בת בנים לא ימכור ספרו, אבל אם לא קיים פרו' ימכור ספרו לישא אשה בת בנים".

6. דין מכירת ספרו תחבר במעלה (כז) "הא שמוע דאמר רבי יוחנן משום רבי מאיר איך מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה שמוע מינה תורה כהורה שפיר דמי דלמא

טו שבט שנת ה'תשנ"א

מצות פריה ורביה

הכחן

והרסין תו בגמרא (שם סג) "מתני' דלא כרבי יהושע דהניא רבי יהושע אומר נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו שנא' בבקך זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניתם כאחד טובים וכו'. אמר רב מתנא הלכה כרבי יהושע". הרי דעת רבי יהושע שגם אם קיים פרו' מ"מ עליו למכור ספרו כדי לקיים מצוה כה חשובה של לערב אל תנח ידך.

וכתב הר"ף (יבמות יט) "והא מילתא דרבנן היא אבל דאורייתא כיון שיש לו זכר ונקבה קיים מצות פריה ורביה". וכתב הראב"ד (שם בהשגה על הבעה"מ) שלא מוכרים ספרות בשביל מצוה זו, וכוונת הר"ף במה שכתב שהיו מדרבנן לומר שלא היו מדברי קבלה ע"כ. וכ"כ הבעל המאור (שם) שכוונת הר"ף בזה שלא מוכרים ספרות בכדי לקיימה מכיון שהיא מצוה דרבנן.

מאיך הרמב"ן (שם במלחמות ה') כתב שדעת הר"ף שגם למצוה זו צריך למכור ספרו ומה שכתב הר"ף שהוא מדרבנן בא ללמדנו שאע"פ שבמצוה דאורייתא "מכין אותו עד שתצא נפשו ומשמתן ומחרימין ועושים הרדפה, אבל משום מצוה דרבנן דלאו תקנתא היא, אלא כעין יישוב דרך ארץ אין מחמירים עליו כ"כ וכו', ולא הזכירו בזה איסור אלא ישא אשה מצוה דלכתחילה הוא אין כופין ולא קורין עבריינא". הרי שמצות לערב אל תנח הוא הויב גמור מדרבנן משום ישוב דרך ארץ, ומ"מ אין כח כ"יך לכוף עליה נשאר מצוות מדרבנן ולא מקרה עברייני.

ועיין בבעה"מ (שם) שחלק על הר"ף ונקט שמוכרים ספרות עבודה, ונפ"מ בזה שהיא דרבנן שלא צריך לגושה אחרי י' שנים בלא בנים, וכן לעינינו

שאנו הלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה אשה נמי לא תהו בראה לשבת יצרה אבל תורה כהורה לא".

7. ועי' ברש"י (בעה"מ לו. ד"ה דאית ליה), ואבי"ד (בהשגה על בעה"מ), שאנו אריה [מתנהג של הכ"ס ותלמידיו של הס"ן] (סי' א עמ' ה'), ורא"י (סי' של"ג על הר"ף), אפי' דומי' (אהע"ז סי' א ס"א), שרי חמד (מע"ז כ"ל ה'), ובאג"מ (אהע"ז ח"ד סי' לב אות

אבלות, וכן הרא"ש (סי' ט) הביא מנח' זו, והבין הטור (סי"ח) שדעתו כהסוברים שצריכים למנוח ספ"ת עבודה.

עוד מציעו בדברי הרמב"ם (אישות פרק טו ה' טז) "אף על פי שקיים אדם מצות פריה ורביה הרי הוא מצווה מדברי סופרים שלא יבטל מלפנות ולרבות כל זמן שיש בו כח, שכל המוסף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם"⁸, הרי שיש ציווי גמור מדרבנן במצוה זו, וכן דעת האור ארזע (מהר"ם מושוברג דפוס לבוב ח"ג סי' קיח) דלא מהני גדר לבטל עשה דרבנן דלערב אל תנח דדברי חכמים גדולים הם מדברי תורה עיי"ש, וכ"כ הר"י מגא"ש (סי' קכט) דמי שלא מקיימה "אי קרי עובר על דברי חכמים".

דעת הפוסקים

גדר המצוה: כאמור מצוה זו היא תובה, וכתב הראב"ד (במות שם) שמצוה זו לא הוי מדברי קבלה, וכ"כ הגי"ף, הרי"ג מגא"ש, הרמב"ם, הרמב"ן, והרא"ש שמצוה זו מדברי סופרים. יכן דעת הרדב"ן (ה"א סי' קכט), וכן הובא בסו"ר בב"י וב"ש וב"ט (אה"ע סי' א סי"ח) שמצוה זו מדרבנן.

ברם עיין בדרך פיקודין (פ"ע א) שכתב שלא זוקא מדרבנן ממש אלא הוי עשה דקבלה, וכ"כ המנחת חינוך (מצוה א) "והנה נראה שהוא מדברי קבלה ועל רמב"ן שהוא כעין ישוב דרך ארץ", וכן כתב המהרש"ם (ח"ו סי' קלד), וכ"כ החת"ס (ה"ג סי' ט), ועוד נ"ל דעשה דלשבת דברי קבלה לא חמירא כ"כ כפ"ן דאורייתא". ותבאר משה (יחשלמסקי ח"א סי' ט) כתב שהוי מדברי קבלה אלא שהעירו לו שיש מ"ד שסבר שקלהל לא נאמרה ביה הקודש ולכן לא הוי כדברי נביאים. ויורה מוז הבין הב"ח (יו"ד סי' רכה) שדעת האור ארזע (במהר"ם שם) שהוי דאורייתא, והחוט המשולש (סי' טז) דחה

8. מביאר מדברי שיש להוליד עוד מבין שבנות עולם מלא, ולא משום לערב אל תנח, וכבר עמד בזה בשו"ת להורות נמן (ח"ב סי' צ) וכתב שמקור דברי הרמב"ם הוא מהנמי במהררין (לה) [וע"ע במעשה רוקח (שם), ובעמק שאלה (שאלתא קפה א"צ)]. וע"ע כמה שכתב הרמב"ם (שם ח"ג), ובערך השולחן (אה"ע סי' א אות ה).

דבריו, וע"ע בכתב סופר (ע"ד סי' קלה) שמצוה זו יש בה דאורייתא.

מכירת ספר תורה: לגבי מכירת ספ"ת הבאנו שדעת הבעל המאור והרמב"ן שמוכרים ספ"ת לישא אשה בת בנימ, ודעת הראב"ד והרא"ש שלא מוכרים, ונחלקו הראשונים בדעת הר"ף, הרא"ש והבעל המאור הבינו שלא מוכרים, והרמב"ן שכן [בדעת הג"י והק"טב"א יש להסתפק].

וכתב הענין השולחן (אות ט) "ודבר זה הוא מחלוקת הראשונים [הרמב"ן כתב דמוכרין והנמק"י כתב להדיא דאין מוכרין] ובשאלהות דר"א גאון פסק דרק אם לא קיים פו"ד מותר לו למכור ס"ת אבל כשקיים פו"ד אסור". מאיך הכתב סופר (ק"י סי' קלה) הבין בדעת השאלהות, שמוכרים ספ"ת, ופסק כוותיה, וכתב "ודווקא משום ולערב אל תנח ירך הגם דרבנן הוא החינוך כיון דמצוה זו חמירא בעצמותה ויש בה דאורייתא".

הלכה למעשה

כתב השו"ע (אה"ע סי' א סי"ח) "אף על פי שקיים פריה ורביה, אסור לו לעמוד בלא אשה, וצריך לישא אשה בת בנימ אם יש ספק בידו"¹⁰, וכתב הב"ש (סי' יד) "כתב הר"ף ורמב"ם והרא"ש מדרבנן הוא החיוב, וכתב הרמב"ן שם דאיי כופין אותו לכ"ע דלא תקנה הוא אלא כעין ישוב דרך ארץ ואין מתמירים עליו כ"כ". וכ"כ הט"ז (סק"י) "כתב הרמב"ן דאין כופין אותו לכ"ע". הרי שלהלכה פסקו כל הפוסקים כדעת הרמב"ן שיש חיוב

9. וע"ע בשו"ת חמד (מערכת ו כלל יד) שסבת הב"ח היא מבין שיש ספק אם יקיים פו"ד, נחשב לספק דאורייתא ופסקו לחומרא. ומקורו בשאלהות (קסח) ובעמק שאלה (שם). וע"ע במועפות דאם לידאים (סי' תת אה א ג) שהק"ט מוכרי שתי דאורייתא וכתב"ת.

10. ועיין ברמ"א (שם) "וכן אם יש לו בנימ הריה ומתניא שאם ישא אשה בת בנימ יבאו קטנות ומדיבות בין תננים ובין אשה, מותר לישא אשה שאינה בת בנימ. אבל אסור לישב בלא אשה משום חשש ז", ומקורו בחת"י (סי' רסג). ועיין בחלקת מחוקק (סי' ק"ב) שחלק עליו, וחס"י (סי' יב) השיבו.

י"ח שבט ה'תק"א פ"א א הכהן

גמור במצוה זו, אלא שאין כח בי"ד לכפות על זה במצות פריה ורבייה שכופים ודוברים עליה, וחובה היא מדרבנן ולא כהסוברים שהיו מדברי קבלתה.

ואם במי שעומד להתחתן כן, כ"ש וק"ו מי שיש לו אשה בת בנינים שאסור לו לפרוש ממנה, וכדכתב הרמב"ם (פ' טו אישות ה' טז) "אף על פי שקיים אדם מצות פריה ורבייה הרי הוא מצווה מדברי סופרים שלא יבטל מלפרות ולרבות כל זמן שיש בו כח, שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם". הרי שהאיש מצווה כל זמן שהוא ראוי להוליד. ומצוה זו תשובה עד מאוד, עד כדי כך שנחלקו הפוסקים האם אשה יכולה למחול עונתה אפי' אופן חד פעמי, כדי שיקיים מצות לערב אל תנה ידך (ראה לקמן ד"ה אשה שמוחלת עונתה).

ולגבי מכירת ספ"ת כתב השני"ע (שם) "אבל אם יש לו בנינים, לא ימכור אלא ישא אשה שאינה בת בנינים ולא יעמוד בלא אשה, וי"א שאפילו אם יש לו בנינים ימכור כ"ת כדי שישא אשה בת בנינים". הרי דעת השו"ע בסתם שאין למכור ספ"ת עבוד מצוה זו. וכן דעת ה"ט"ז (פ"ק י"א) שכן דעת הג"י והריטב"א, וז"כ הערוך השולחן. מאידך דעת החלקת מחוקק (סק"י) שמוכרים ספ"ת, וז"כ הב"ש (פ"ק טז) ודלא כסתומת השו"ע מאחר שאין מי שיכתוב כדבריו. [וכנראה לא היה בפני הב"ש ספרי הראב"ד, הרי"א, והשאלות דרב האי גאון, שכתבו להדיא שאין למכור ספ"ת עבור מצוה זו].

מעלת מצוה זו

כתב הרמב"ן במלחמות ה' (נבמות כ) "לעולם הוא מוכר ספ"ת אפי' יש לו כמה בנינים משום לשנת יצרה", הרי מבואר שגם אם כבר קיים פר"ו מ"מ מקיים מצוה עשה דאורייתא דלשבת יצרה. וז"ל להדיא הפמ"ג (א"ח

11. שכן הובא בסו"ת, כפ"י, כפ"ש, נבט"ז, שמצוה זו מדרבנן. ועיין במשנה הלכות (ת"ת סי' ר"ח) שחביא דברי "האמרי נוד על הדי"ג מצוות הכיא כשם הפוסקים דהגם דמצות

י"ט שבט ה'תק"א מצות פריה ורבייה הכהן

סי' רמ משי"ז סק"א) "ואם עדיין לא קיים פריה ורבייה, מקיים ב' מצות עשה פריה ורבייה ולשבת, ואם קיים פריה ורבייה מקיים לשבת".

וכבר כתב האמרי דוד (הבא במשנה הלכות ח"ה סי' יז) שמקיימים מצות קיומית דאורייתא של פרו ורבו, וז"ל התשובות והתנועות (ח"ב סי' תרט"ו) "ידיע דאף שיצאין המ"ע דפריה ורבייה בבן ובת, מ"מ יש מצוה קיומית גם אחר כך, וכן בסה"מ (מ"ע י"ב) כתב שמצוה לפרות ולרבות לכו"י לקיים המין, ולא פירש שיעיק המצוה בבן ובת שאין למצוה שיעור רק החיוב יוצאין בבן ובת". וכתב עוד (ת"ד סי' רע"ח) שבכל ביאה וביאה שראויה לבנים מקיים מצוה קיומית של פרו ורבו.

וכן האריך הזוה"ק (בראשית ע"א קפ"ח) בגודל מצוה זו, וכתב הפלא יעץ (פרי"ו) "ואפי' נשא אשה וכבר קיים פר"ו וכו', היו לו בנינים בילדותו יהיו לו בנינים בזקנתו שנאמר בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך וכו' ומטעם זה ראוי לאדם להשתדל על אשתו ולהוציא זרע רב ולעסוק בתרופות אפי' אם יש לו בנינים כי שמא יזדא לו השמש מאשר יצא לו ממעיו או מיוצאי הלציו ונפש אחת הוא עולם מלא כי אחד היה אברהם ויצא ממנו כל ישראל אשר יש בהם כמה צדיקים נחסיזים, ולא כמו תועי רוח כינה שחוששים לצער גידול בנינים ולהוצאת הבית מרובה ומצטערם אם תלך אשתו ילדים רבים והם מתרצים בשנים או שלושנה בנינים ולא היו רוצים יותר ולו חכמו ישכילו כי ראוי לטרוח מרובה והכל אינן נגד התועלת הנמשך מן הזרע וכו'".

וע"ע בפרם שלמה (שער שבי הכלים פ"א א"א) שכתב שאותם בני אדם המולידים בן מוכרח שמביא לאביו ולאמו שפע חדש, זכר שלא היה להם עד עתה, או דבר של עושר או זכר של חכמת התורה ויצאת ה' כל אחד לפי זכותו ע"כ. הרי שחוזן מקיים המצוה, האדם נשכר בהולדת בנינים.

בערב אעו אלא דרבנן מ"מ אם הוליד יותר בנינים ובנות קיים כחה מ"ע דאורייתא ולא נרע מ"ע שאינו מצוה ועשה ע"ש".

כ שבט שבת פרק א הכהן

לסיכום, חובה מדוברת לקיים מצות לערב אל תנה, ובקיומה מקיים מצוה דאורייתא דלשבת יצרה (המכ"ן, פמ"ג), ומצוה קיומית של פרו ורבו (אמרי חז"ל, תשובות והנהגות), ושכרת גדולה מאוד שבה יזכה אביו ואמו לשפע חדש מן השמים (זהו, פלא יועץ, כרם שלמה).

חיוב האשה במצות אלו

שינוי ביבמות (ס"ז - ס"ח) "איהו דלא מפקדא אפרי' ורבי' לא מינעשי". "האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה וכו'. הרי שאשה אינה מצווה בפריה ורביה, ויש לדון האם חיבתו לא תהו בראה לשבת יצרה. והנה כתב הרמב"ם (פ' כ"א אי"ט הל' כ') "ורשות לאשה שלא תנשא לעולם או תנשא לסריס". וכתב המגיד משנה (שם) שמקומו בנזוספתה (יבמות פ"ח הל' ה') "האיש אין רשאי לישב בלא אשה, ואשה אינה רשאה לישב שלא באיש, האיש אין רשאי לשתות עיקרין שלא ויליד, והאשה רשאה לשתות עיקרין שלא הלך, האיש אין רשאי לישא עקרה וקנה אילנית וקטנה ושארין ראוי לילד, האשה רשאה להנשא אפי' לסריס". הרי שהאשה אינה חייבת להוליד ילדיה.

אברהם שינוי בקידושין (ס"א) "האשה מתקדשת בה ובשלוחה, השתא בשלוחה מתקדשת, בה מיבעיא, מצות בה יותר מבשלוחה". ודייק השיטה לא נודע למי (שם מא) "דאע"ג דאיתתא לא מפקדא אפריה ורביה מדוברת מיהא חייבא א"י דאית לה שכר כמי שאינה מצווה ועושה". ולעין זה כתב הג"ן (שם טז) "דאע"ג דאשה אינה מצוה בפריה ורביה מ"מ יש לה מצוה

12. וכן משמעות החיוב (מצוה א), וכזה במג"ז (שם) שכן מוכח מדברי ר"ת (ביבמות יב: ד"ו שלש) ע"כ. וכאמת שכן מברא להדיא בספר הישר לר"י (חלק ההיזששים סימן קס"ו) שהיה לכל אשה לשמש במוך "דאפי' כל הנשים נמי דהא לא מפקדי אפריה ורביה בראיתו בשלוחה הכא על יבמות" הרי שלא מצווה להלל ילדיה. וכן מברא ברמב"ן, "שבי"א (בכתובות ל"ט), ר"י"א (חובא) בשיטה מקובצת (שם), ר"י"ש גר"ן (בנדרים לה:); שתהיה לשמש במוך. וגם הראשונים שהתירו לשמש במוך טעמם משום השחתת דעת המבואר בתוס' שם. נלהלכה אס"ד לשמש במוך".

כא שבט מצות פריה ורביה הכהן

מפני שהיא מסייעת לבעל לקיים מצוה"ו. תע"ע בדברי הג"ן בתשובה (סימן לב) דכתב "דאע"ג דקיימא לך דאיתתא לא מפקדא אפריה ורביה מ"מ מצוה קא עבדא כשהיא מתקדשת ונשאת". הרי דדעת השיטה לג"ל שאשה חייבת מדוברת לפרות ולרבות או שמקיימת מצוה בזה שמסייעת לבעלה [וכן דעת הג"ן על הגר"ף], ודעת הר"ן בתשובה שניה כאינה מצווה ועושה. ומבואר דלכ"ע אין האשה חייבת משום לא תהו בראה לשבת יצרה, וכ"כ דייק הרע"א (אהר"י ס"ז) מדברי הג"ן.

מאידך שינוי בניסין (מ"א) לגבי מי שתצוי עבד וחציו בן חורים שאסור להתחתן, "והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה שנאמר לא תהו בראה לשבת יצרה אלא מפני תקון העולם מפני את רבו ועושה אותו בן חורין". והקשו התוס' (שם מא: ד"ה לא) למה הגמ' הביאה הפסוק של שבת ולא הביאה הפסוק של פריה ורביה, ויישבו שאם היה מקיים שבת כל זמן כשר לא היינו מופים אותו ועוד שמצוה רבה היא. "וג"ר יצחק ברבי מרדכי מפרש דנקט לשבת יצרה משום דשייך אף בצד עבדות אבל פוז רבו לא שייך אלא בצד חירות וכן משמע קצת בירושל' דפרקין¹³. הרי דעת רב"ם שעבד חייב במצות שבת, ואם כן גם אשה חייבת במצוה זו, שעבד חייב במצות כאשה.

דעת הפוסקים

כתב השו"ע (אהר"י סי' א ס"י"ג) "אשה אינה מצווה על פריה ורביה", וכתב הרמ"א "למ"מ יש אומרים דלא תעמוד בלא איש משום השדא". הרי שלא חייבת בפרי' ומשמע שגם לא חייבת במצות שבת.

ועיין בשו"ת הרד"ך (בית י' מהד' קישטא) שחידש שאשה צריכה להתחתן גם משום חשש הרקור ולא רק משום חשש, והביא עוד דברי התוס' בב"ב

13. וכן הובא בתוס' בב"ב (ג' ד"ה שנאמר) במיזין מראשון, ור"י כתב שם תירוץ אחר, ובמסכת תענית (ב"ב) לא הביאו כלל תירוץ זה.